

СЕКЦІЯ 6.
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

УДК 582.677.1:394.46(477.41)

ІЛЛЮЧОК В.С., аспірант спеціальності 206 Садово-паркове господарство
Науковий керівник – **МАРЧЕНКО А.Б.**, д-р. с.-г. наук, доцент
Білоцерківський національний аграрний університет
ГАЙДУЧОК О. О., старший вчитель, учитель біології
Сквирська гімназія N5, м. Сквир

ОЦІНКА СТАНУ ПАМ'ЯТОК ПРИРОДИ КИЇВЩИНИ – ЛІРІОДЕНДРОН
ТЮЛЬПАНОВИЙ (ТЮЛЬПАНОВЕ ДЕРЕВО) *LIRIODENDRON TULIPIFERA* L.

Проведено оцінку стану ботанічних пам'яток природи місцевого значення “Тюльпанове дерево” в Київській області, запропоновано заходи та рекомендації щодо до їх покращення та збереження.

Ключові слова: ботанічна пам'ятка природи місцевого значення, Ліріодендрон тюльпановий (тюльпанове дерево) *Liriodendron tulipifera* L.

An assessment of the state of the botanical monuments of nature of local importance "Tulip tree" in the Kyiv region was carried out, measures and recommendations for their improvement and preservation were proposed.

Key words: botanical monument of nature of local importance, *Liriodendron tulip* (tulip tree) *Liriodendron tulipifera* L.

Пам'ятка природи – природоохоронна територія, на якій розташований окремий унікальний природний об'єкт, який охороняється державою і є цінним за своїм науковим, навчально-просвітницьким, історико-меморіальним або культурно-естетичним значенням [10-12]. Ботанічні пам'ятки природи – окремі дерева чи рослинні асоціації, котрі мають вагоме наукове, культурне, історичне або естетичне значення та повний заповідний режим. Станом на початок 2014 року в Україні налічувалося 46 ботанічних пам'яток природи загальнодержавного значення та 1933 ботанічні пам'ятки місцевого значення загальною площею 2129,60 га та 12062,0089 га, відповідно [3]. Щороку кількість ботанічних пам'яток природи доповнюється, так як з'являються нові об'єкти, які вносяться до переліку природо-заповідного фонду.

В 2023 році в Київській області було створено 29 нових об'єктів природно-заповідного фонду. Загалом на початок 2024 року у Київській області налічувалося 305 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною (фактичною) площею – 296 6316,5145 га, з яких 26 – загальнодержавного значення та 279 – місцевого значення [15]. 29 лютого 2024 р., в рамках пленарного засідання Київської обласної ради депутати проголосували за створення сім нових ботанічних пам'яток та заказників в Обухівському та Бучанському районі. У пристольному регіоні створено два ландшафтні заказники місцевого значення, а саме: “Змієві вали біля села

Пашківка” та “Змієві вали біля села Завалівка”. П’ять об’єктів є ботанічними пам’ятками, зокрема: пам’ятка природи місцевого значення “Макарівський курган”, ботанічна пам’ятка природи місцевого значення “Різнобарвна” біля села Шандра, ботанічна пам’ятка природи місцевого значення “Група вікових дерев садиби графа Ксаверія Браницького” та пам’ятка природи місцевого значення “Черешня лісова “Цариця” у місті Богуслав й ботанічна пам’ятка природи місцевого значення “Білогородський вал” у селі Білогородка [16]. 25 липня 2024 на 27 сесії Київської обласної ради депутати ухвалили рішення про створення трьох нових ботанічних пам’яток природи місцевого значення: “Дубовий ліс” [14], “Ботанічна” [13] та “Ковила в межах села Веселе” [15] у Бородянському, Вишгородському та Бориспільському районах відповідно, які відрізняються унікальним рослинним світом, серед якого є й види, занесені до Червоної книги України.

Ботанічні пам’ятки природи є цінними об’єктами природо-заповідного фонду і мають велике наукове й виховне значення. Пам’ятки природи потребують особливої уваги, охорони, збереження і виконання заходів, які полягають у попередженні знищення, пошкодження, деградації та спрямовані на забезпечення оптимальних умов тривалого їх функціонування. Вікові дерева і є ботанічними пам’ятками природи, що зростають на території Київської області. Вони є її безцінним надбанням, історичною і культурною спадщиною. Пам’ятки природи представлені в паркових ландшафтах як природними насадженнями, так і штучними, місцевими та інтродукованими видами. На сьогодні в умовах повномасштабного вторгнення країни-агресора та антропогенного навантаження ботанічні пам’ятки природи потребують особливої уваги та вивчення з метою збереження їх життєдіяльності та вивчення акліматизації для подальшого використання в культурфітоценозах. Одним з таких об’єктів вивчення є Ліріодендрон тюльпановий (тюльпанове дерево) *Liriodendron tulipifera* L., яке в Україні як пам’ятка природи є в адміністративних межах Ворзельської селищної ради Київської області, на території Косівського району Івано-Франківської області, в м. Кам’янець-Подільський та с. Райківці Хмельницької області, в м. Біла Церква та м. Сквирі Київської області.

Ліріодендрон тюльпановий (тюльпанове дерево) *Liriodendron tulipifera* L. є реліктом, у перекладі з грецької ліріодендрон означає: leirion – лілія та dendron – дерево. Відомо, що ліріодендрони були широко поширені в крейдяному періоді, тобто майже 100 млн. років тому на території Євразії, сягаючи широт Києва та Новосибірська. Природно поширений на сході Північної Америки, де він росте у складі листяних і мішаних лісів. В умовах лісу дерево сягає висоти 50–60 м. Цінне для лісового господарства як швидкоростуча порода та медонос. У Європі в культурі *L. tulipifera* з XVII ст. в Україні у 1813 році вперше введений у культуру в Криму Нікітським ботанічним садом. У Лісостепу України в культурі з XIX століття [4, 6, 19].

У результаті маршрутного обстеження в період 2022–2024 рр. ми проаналізували сучасний стан представників виду *L. tulipifera* L. в умовах Київської області, а саме в Державному дендрологічному парку «Олександрія» НАН України, м. Біла Церква Київської області, в адміністративних межах Ворзельської селищної

ради Київської області та в м. Сквирі на території Сквирської дослідної станції.

В Державному ДП «Олександрія» НАН України зростає декілька дерев *L. tulipifera* L. різної вікової категорії. Станом на 2017 рік, зберігся один старовіковий екземпляр *L. tulipifera* L., який росте в парку з 1850 року. Походження посадкового матеріалу невідоме, висота дерева 22 м, діаметр стовбура 4,2 м, діаметр крони 14х10 м. Також на колекційній ділянці «Фрутіцетум» росте дерево, висаджене у 1967 році, ще декілька дерев висаджених у період 1980–2000 рр. у кварталах парку [2, 5, 7]. Досліджені екземпляри знаходяться в доброму стані, але старовіковий екземпляр було б доцільно загородити і встановити розпізнавальний знак.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Тюльпанове дерево» розташована в межах комунального підприємства Київської обласної ради «Обласний лісгосп» – кв. 18, вид. 7 в адміністративних межах Ворзельської селищної ради (рис. 1). Площа об'єкту складає 0,2 га. Оголошено рішенням виконавчого комітету Київської обласної Ради народних депутатів №5 від 12.01.1987 р. Одиничний екземпляр тюльпанового дерева посаджений 1914 року, висота дерева – 25 м, діаметр – 70 см. [1, 18]. Досліджений єдиний екземпляр знаходяться в доброму стані, але було б доцільно загородити і встановити розпізнавальний знак.

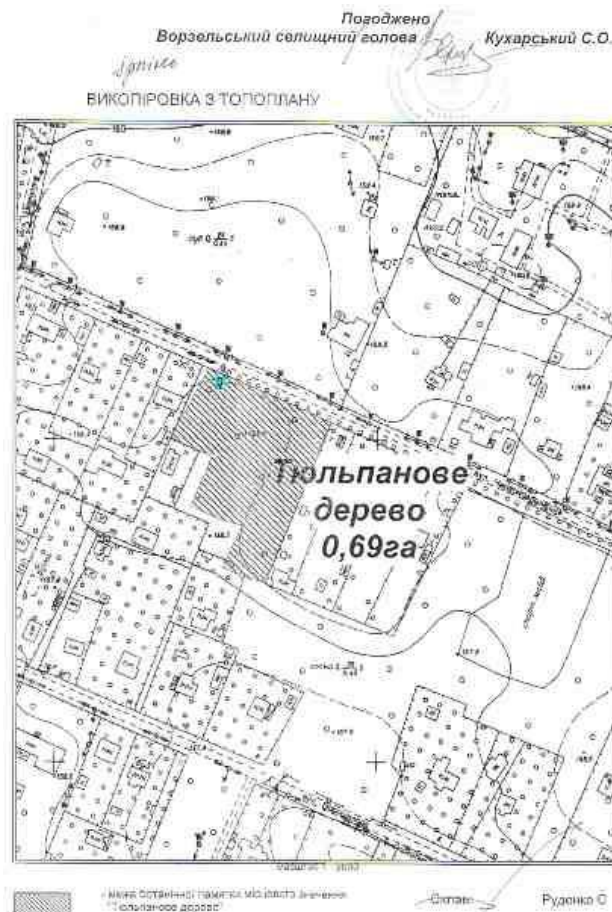

Рис. 1. Місцезорозміщення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Тюльпанове дерево», в адміністративних межах Ворзельської селищної ради Київської області [18].

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення “Тюльпанове дерево” розташовується в м. Сквирі, вул. Селекційна, 1, на території Сквирської дослідної станції та займає площу в 0,02 га (рис. 2). Оголошено рішенням 13 сесії Київської обласної ради XXIII скликання від 05.10.2000 р. №231-13-XXIII. Екземпляри тюльпанового дерева на станції в кількості 3 шт. зростають групою. Деревина має вік близько 70 років, висоту – 16 м, діаметр стовбура до 25 см. Стовбури високоочищені від сучків, прямі, правильної циліндричної форми. Крони дерев овально-видовжені, кора світло-сіра гладенька. Деревина цвітує і плодоносить [8,9]. Досліджені екземпляри ліріодендронів знаходяться в доброму та незадовільному стані, також виявлено механічні пошкодження кори у результаті актів вандалізму людей.

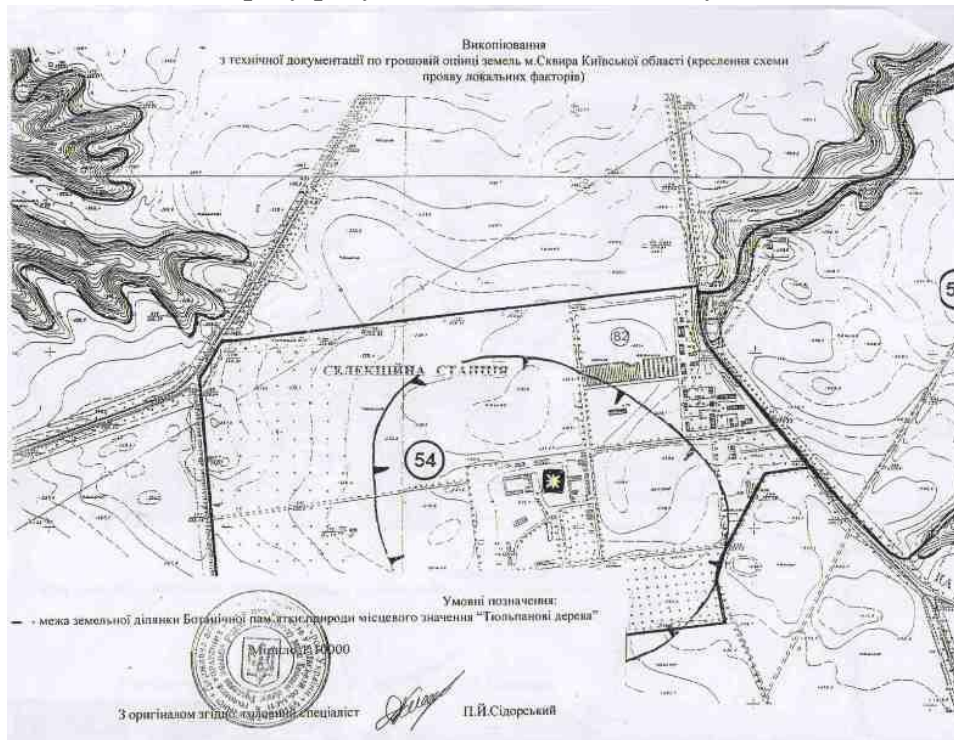

Рис. 2. Місцезоміщення ботанічної пам'ятки природи місцевого значення “Тюльпанове дерево”, м. Сквирі [18].

Для покращення стану досліджуваних ботанічних пам'яток природи місцевого значення “Тюльпанове дерево” пропонуємо такі заходи:

- Потрібно встановити відповідні знаки про статус пам'ятки природи (в Державному дендрологічному парку «Олександрія» НАН України, м. Біла Церква, Київська область, в адміністративних межах Ворзельської селищної ради Київської області та м. Сквирі, вул. Селекційна, 1, Сквирської дослідної станції);
- Встановити огороження навколо об'єктів (в адміністративних межах Ворзельської селищної ради Київської області та м. Сквирі, вул. Селекційна, 1, Сквирської дослідної станції);
- Відремонтувати існуючі огороження навколо старовікового екземпляра (в Державному дендрологічному парку «Олександрія» НАН України, м. Біла Церква, Київська область);

- Необхідно підтримувати належний санітарний стан території пам'ятки природи (м. Сквир, вул. Селекційна, 1, Сквирської дослідної станції);
- Провести заходи з метою запобігання акту вандалізму, а саме встановлення інформаційного стенду, проведення екскурсій та навчання для мешканців міста (м. Сквир, вул. Селекційна, 1, Сквирської дослідної станції).

Таким чином, проведено оцінку стану ботанічних пам'яток природи місцевого значення "Тюльпанове дерево" в Київській області, запропоновано заходи та рекомендації щодо до їх покращення та збереження.

Список використаних джерел

1. Василюк О., Костюшин В., Норенко К., Плига А., Прекрасна Є., Коломицев Г., Фатікова М. Природно-заповідний фонд Київської області. К.: НЕЦУ, 2012. 338 с.
2. Бойко Н.С., Кривдюк Л.М. *Liriodendron tulipifera* L. У ландшафтах дендрологічного парку «Олександрія» НАН України. Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Біологічні дослідження – 2017».
3. Закон "Про природно-заповідний фонд України" <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
4. Заячук В.Я. Дендрологія: підручник: видання друге, зі змінами та доповненнями / В.Я. Заячук. Львів: Вид-во СПОЛОМ, 2014. 676 с.
5. Зелені патріархи дендропарку «Олександрія». Довідник / С.І. Галкін, Н.М. Дойко, Н.В. Драган та ін. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2015. 59 с.
6. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія: навч. посібн. / О.А. Калініченко. К. : Вид-во "Вища шк.", 2003. 199 с.
7. Каталог деревних рослин дендрологічного парку «Олександрія» Національної академії наук України / за ред. С.І. Галкіна. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. 64 с.
8. Марченко А.Б. Таксономічний аналіз дендрофлори скверу на території Сквирської дослідної станції Інституту агроєкології. Зб. наук. праць. Випуск 5(84). Біла Церква, 2012. С. 5–9.
9. Марченко А.Б., Бачинська О.О. Пам'ятки природи у структурі зелених насаджень м. Сквир Київської області Агробіологія: Зб. наук. праць. / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. Біла Церква, 2012. Вип. 8 (94). С. 109–112.
10. Пам'ятка природи // Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / Р. А. Шмиг, В. М. Боярчук, І. М. Добрянський, В. М. Барабаш; за заг. ред. Р. А. Шмига. Львів, 2010. С. 144. ISBN 978-966-7407-83-4.
11. Пам'ятки природи // Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапшина. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 135.
12. Пам'ятки природи // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н - П. 720 с. ISBN 966-7492-04-4.
13. <https://kor.gov.ua/rishennia/pro-oholoshennia-botanichnoi-pam-iatky-pryrody-mistsevoho-znachennia-botanichna-na-terytorii-kyivskoi-oblasti/>
14. <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/Dodatok-10.pdf>,
15. <https://kor.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/Rishennia-8.pdf>
16. <https://mykyivregion.com.ua/news/na-kiyivshhini-stvorili-tri-novi-botanicni-pamyatki-miscevogo-znacennya>
17. <https://kyivvlada.com.ua/news/na-kiyivshhini-stvorili-7-novih-botanichnih-pamyatok-ta-zakaznikiv-perelik/>
18. <https://mykyivregion.com.ua/news/na-kiyivshhini-stvorili-tri-novi-botanicni-pamyatki-miscevogo-znacennya>
19. <https://pryroda.in.ua/kyiv-region/pamyatky-pryrody/tyulpanove-derevo/>
20. <https://www.ieenas.org/p/liriodendron-tiulpanovii-tiulpanove-derevo/>